

A hallgatói önkormányzat kialakulása és szerepváltása a kilencvenes években¹

Az egyetemi rendszer és a hallgatók a '80-as években

A '80-as évek reformjainak szükségessége az elsők között érte el a felsőoktatás területét. A hetvenes évek közepétől, 1976 és 1986 között az összhallgatói létszám elsősorban gazdasági okokra hivatkozva 11,1%-kal csökkent. A felsőoktatás az autonómia teljes hiánya és a keretszámok központi szabályozása miatt egyrésztől elszigetelődött a többi társadalmi alrendszer-től, másrészt képzése rövid távú gazdasági célokat szolgált. A diplomások potenciális „felhasználóinak” igényei, a másfajta információáramlási csatornák megléte, vagy éppen hiánya miatt nem közvetlenül a felsőoktatás felé fogalmazódtak meg, azaz a vállalatok, cégek igényei – ha voltak – csak késve, vagy egyáltalán nem jelentek meg a képzés rendszerében. A nyolcvanas években nyilvánvalóvá vált, hogy a felsőoktatás válságba került. A válságot felismerve a hetvenes évek végétől a különböző szakmai műhelyekben,² később pedig párt, illetve állami szinten is megjelentek a felsőoktatás átalakításának szükségességére vonatkozó elképzelések. A hallgatóság a nyolcvanas évek elején látványosan aktivizálódott.

Megjelentek a képzési, elhelyezkedési gondok is, az értelmiségi pályák telítődése miatt pedig élesebbé vált a verseny, növekedett a társadalmi visszaélések és összefonódások száma.

Az egyetemi hallgatói tömegek is lassan a praktikus, középosztályi (polgári) értékek felé orientálódtak. A folyamatok nyilvánvalóvá tették, hogy ez az átalakulás nem mehet végbe szerep- és értékvtás nélkül.

A fiatalok értékorientációi, cselekvési mintái egyre inkább eltérnek a hagyományos normáktól, vagyis egyre inkább saját maguk fogalmazzák meg mintáikat. Az új ifjúsági korszak legfontosabb jellemzője a nemzedéki szerveződés fontosságának fölerősödése, vagyis az ifjúság autonómiájának nagyfokú növekedése lett. Az ifjúság mintakövetőből lassanként mintaadóvá is vált.

„Először autodidakta, önállótó módon hozták létre a felsőoktatási második gazdaság, „második társadalom”: a „második egyetem” alaptéziseit: házi önképzőköröket, féllenzéki folyóiratokat. Ezután a szamizdatosokkal, a repülőegyetemi előadásokkal kapcsolatba kerülve próbálkoztak meg ama ismereteket megszerezni társadalmukról, amelyeket az első egyetemen nem szerezhetek meg.”³

A hallgatói mozgalom tehát több oldalról is erősödik: egyfelől létezik egy kulturális, szakmai reformtörekvés, amely elsősorban a társadalom globális mozgólódásának visszhangjaként

1 A kutatás célja: Egy új típusú hallgatói elit kialakulásának feltárása és szerepének meghatározása a felsőoktatás struktúrájában a nyolcvanas évek második felétől. A kutatás módszerei: A vizsgálat mintája a József Attila Tudományegyetem Hallgatói Önkormányzata volt. A kutatás a Hallgatói Önkormányzatok egykori és jelenlegi vezetőivel, a testületek képviselőivel valamint a hallgatói szolgáltató csoportok tagjaival készített *interjúkva* épül. Munkám során segítségemre voltak továbbá jegyzőkönyvek, beszámolók, vitairatok, újságcikkek és interjúk, egyéb egyetemi kiadványok, és felsőoktatási tanulmányok.

2 Ezt a szakmai munkát jól mutatja be: Palovecz János: *Magyar felsőoktatás helyzete* Bp. OI. 1981. Egyébiránt meg kell jegyezni, hogy a '80-as évek hallgatói aktivítása nem csak ún. szakmai körökben nyilvánult meg, sőt(!): elkorrajt erősödtek fel azok az alternatív társadalmi mozgalmak, klubok, társadalompolitikai, vagy kulturális orientáltságú körök, amelyekből szintén egy nagyon jelentős hallgatói elit került ki, és akiket szintén a rendszerváltás reformistái közé sorolhatunk. Más kérdés, hogy a későbbiekben hasonló politikai-gazdasági „ugródeszkává” vált ez a szerep is, mint azt a hallgatói mozgalmak esetében majd láthatjuk.

3 Balog Iván: *Egyetemi hallgatói mozgalmak Szegeden a nyolcvanas években* (In: Civilizációs korszakváltás és ifjúság, Szeged, 1993.)

jelentkezik, másrészt létezik egyfajta egyetempolitikai reformigény, amelyet főként a végzős hallgatók, illetve a fiatal oktatók kezdeményeznek. Ez lesz a hallgatói mozgalom első szakasza, amelyben a mozgalmi jelleg már párosul radikális lépésekkel, de ez a csoport még nem igazán szervezett, hiszen – mint az a szegedi hallgatói, oktatói interjúk alapján kitűnt – az évek alatt kialakult „második egyetem” belterjessé és függetlenné tette a hallgatói elitet.

A Hallgatói Képviselői Rendszer (HKR) megalakulása után még nem tudott kompetens politikát felmutatni. Az általa delegált képviselők az egyetemi tanácsban nem értették a nyelvezetet, nem ismerték a személyi összefüggéseket, idegenül mozogtak az egyetemi tanácsban, ellentétben a KISZ-szel. „[Nem politizáltunk okosan], nem találtuk meg a funkcióinkban a lényeges súlypontot.”⁴ Az 1985-ös oktatási törvény elfogadása – amelynek legnagyobb eredménye a KISZ mellett szerveződő hallgatói mozgalmak legalizálása lett – visszafordíthatatlanul utat engedett a hallgatói mozgalmak érdekképviselői szervezetté válásához.

Az oktatási törvényen alapuló 1986-os miniszeri rendelet⁵ pedig már – a Szervezeti és Működési Szabályzatok (SZMSZ) kivételével – az összes intézményi-kari szabályzat (ösztöndíj-, vizsga-, tanulmányi és fegyelmi ügyek) és a hallgatókat közvetlenül érintő oktatásszervezési intézkedések (vizsganapok, vizsgarend) esetében egyetértési joggal ruházta fel a hallgatói önkormányzatokat. A változások fő irányának elvét jól mutatja az a nagy jelentőségű miniszeri rendelet⁶ is, amely az intézményi tanácsokban egyharmados képviselőt biztosított a hallgatóknak.(!)

Talán ez volt a legnagyobb lépés – közhelyszerűen fogalmazva: korszakalkotó lépés – a hallgatói mozgalmak történetében, amit így utólag már nem egyszerűen demokratikusan megillető jogként, hanem hatalomként is értelmezhetiünk, hiszen a felsőoktatási intézmények vezetői tanácsaiban való részvétel nagy manipulációkra adott lehetőséget.

A mértéktesztést a világos párhuzamok okozták; hiszen ilyen hallgatói részvétellel a világ számos felsőoktatási rendszerében találkozhatott az érdeklődő. A rendszer logikájából következően azonban nem valódi jogokról volt szó. A hallgatói részvétel ezekben a tanácsokban inkább arra szolgált (szolgálhatott volna) egy magabiztos politikai vezetésnek, hogy potenciális szövetségeseket szembe állítson egymással. S valóban: a felsőoktatás érdekeiért lobbyzó oktatói gárda az 1989-es fordulatot megelőzően soha nem használta fel a hallgatói jogot szövetségesének, amikor az alkufolyamatokban az irányító szervekre nyomást akart gyakorolni.

Ez azonban még egy kicsit későbbi történet, hisz valójában a mozgalomnak ekkor még se bázisa, se ereje nem volt. A fordulat igazán csak a rendszerváltás éveiben következett be, amikor is egy új generáció vette át a stafétát új politikálási stílussal.

A hallgatói önkormányzat

A rendszerváltáskor tehát már nyitva állt egy olyan részlegesen elismert, de arányaiban mindenképpen hatásos ereje a hallgatói mozgalomnak, amely akár nagypolitikai, akár egyetempolitikai szinten érzékelhető volt. Egy társadalmi reformmal és egy általános felsőoktatási struktúraváltással a forradalmi helyzet is adottá vált. Az 1990-es hallgatói megmozdulások országos méretűvé válása, de főként az azt követő egyetemi vezetőségváltások lehetővé tették,

⁴ *Az ügy érdekében*, beszélgetés Pikó Andrással, Gondolat-jel Szeged, 1985/4.

⁵ A művelődési miniszter 24/1986. (VIII. 31.) számú rendelete „A felsőoktatási intézményekben működő KISZ-szervezetek, továbbá a hallgatói közösségek és a hallgatói képviselők jogairól” szól.

⁶ A művelődési miniszter 20/1986. (VIII. 31.) számú rendelete „A felsőoktatási intézmények szervezetéről és működéséről” szól.

hogy a hallgatói mozgalom kinője mozgalmi szerepét és a '80-as évek tapasztalataira épülve szervezett egységgé váljon.

A '89 után létrejött politikai-gazdasági vákuumban ez a folyamat csak meddő akadályokba ütközhetett, hiszen a demokrácia és az állampolgári jogok égése alatt számos társadalompolitikai csoportosulás látott napvilágot, amely mind az új rendszert igyekezett legitimizálni.

Programjaik már nemcsak a polgári lét ontológiai magyarázatára hivatkoztak, de megoldásokkal álltak elő súlyos, „húsbavágó” problémákra is. Így kaptak széles társadalmi visszhangot, és csak így lehettek részei annak az átalakulási folyamatnak, amelynek alapkő-letételénél már ők is legitím szervezetként vághattak szalagot.

A '80-as évek végén persze folytatódott az egyetemi rendszer átalakulása illetve a társadalmi változásokkal párhuzamosan helyzetének átértékelődése is. A hallgatói létszám növekedésével, és a piaci viszonyok felsőoktatásban történő előretörésével megnőtt a felsőoktatás társadalmi integrációjának a szerepe.

A felsőoktatás többé már nem az elit bástyája, hanem tömegessé váló intézmény. Azoknak, akik itt megjelennek, más a társadalmi háttérük és a jövődő társadalmi szerepük is.

Megrendült és áttekinthetlenné vált az oktatási rendszer. Képlékennyé váltak azok a társadalmi folyamatok, amelyek meghatározták, hogy mi az a tudástőke, amit igazán fel kell szívni.

Ma a piachoz közelebb, a kapcsolati tőke, az, hogy hol vagyok ebben az országban fontosabb, mint az, hogy milyen szakmai tudással rendelkezem, így tehát az eladhatóság, illetve az eladni-képesség vált a társadalmi értékek és biztosabb egzisztencia hordozójává.

Lengyel László szavaival élve: „Ma nem lehet tudni igazán – azon túlmenően, hogy valakinek az elítélés kell tartozni, s mindenki találhatja, hogy ki mitől tartozik oda –, hogy mi az elindító. Sem az oktatásban se a társadalomban nem derült ki, hogy az individuális egyéni versengést vagy a szolidáris kisközösségi együttműködést kell-e díjazni.”⁷

Ilyen társadalmi helyzetben a hallgatói mozgalom, s vele együtt a kialakult hallgatói önkormányzatok szerepe is többdimenzióssá vált. Az önkormányzatok vizsgálata közben ez a szerepváltás nagyon nyilvánvalóvá tette azt a tézisémet, hogy a testületek képviselőinek magatartás- és cselekvésmintái megegyeznek az ifjúsági korszakváltás azonos folyamataival.

A szervezeti viselkedés a mozgalom kezdeti szakaszait tekintve még nyomon követhető, de az egyre inkább heterogénné váló felsőoktatással maga a hallgatói önkormányzat is heterogénné válik. 1994 után pedig már szinte lehetetlen bármilyen egységes társadalmi redistribúciót nyomon követni ezekben a testületekben.

A JATE Hallgatói Önkormányzata és az országos képviselet

A JATE Hallgatói Önkormányzatának története is ezen folyamatok függvényében értelmezhető. A képviselői magatartás- és cselekvésminták, valamint a felsőoktatásban betöltött szerepük alapján három korszakot különítettem el, amelyek legtöbbször generációs váltást is tükröznek.

I. korszak: 1989/90–1993

Ebben az időszakban a Hallgatói Önkormányzat (a továbbiakban: HÖK) radikális egyetem- illetve – országos szinten – felsőoktatáspolitikai küzdelmet folytatott, melynek révén jogilag, törvényi keretek közt is elértek a hallgatók 1/3-os egyetemi tanács-beli képviseletét. A HÖK tulajdonképpen ekkor lett ereje és hatalma csúcspontján, de ezzel a lépéssel megszűnik a lehe-

⁷ Társadalmi átalakulás és ifjúság (2000. Bevezedére)

tősége is az érdektelen hallgatói érdekképviseletnek. A hatalomban ülő, abból részesülő önkormányzat egyértelműen (egyetem)politikai szervezetté, „politikacsinálóvá” vált. A korszak végét a felsőoktatási törvény létrejötte, vagyis egy legitimációs, hatalmi küzdelem befejezése jelzi.

Az egyetempolitikai pozícióharcral párhuzamosan a szervezetnek egy olyan infrastruktúrát kellett kialakítania, amelyben a működési feltételei is adottak lehetnek. Ezt a kialakuló piaccgazdaság lehetőségei tálcán kínálták a szervezetnek. Az egyetemen belüli autonómia, a hallgatói pénzek feletti rendelkezés joga, és a mögöttük álló nagyszámú hallgatói bázis azonban már nemcsak egy szükség kielégítésére adtak lehetőséget, hanem egy széleskörű szolgáltatói rendszer kiépítésére is.

„Tulajdonosok akarunk lenni, mert ahol az egyetemisták a fogyasztók, ott nekik is kell élvezni a hasznot.” – jelenti ki a HÖK Iroda akkori vezetője.⁸

Az érdekvérvényesítés és a hallgatók ellátása tehát két külön feladattá vált, ami egy új bürokratikus gépezetet is elindított.

II. korszak: 1993–1995/96

A hallgatói elit csoportjait, köztük elsősorban a hallgatói önkormányzatokat, a piac és a politika nagyon heterogénné tette. A kialakult kettős struktúra – a szolgáltatói és az érdekképviseleti – nemcsak megosztotta a testületeket és a képviselőket, de életre keltett egy belső konfrontációt is. A testületek már megalakulásuk idején sem voltak egységesek, mégis közülük csak azok váltak igazán életképesé, amelyek ezt a látszatot tűzzel-vassal fenntartották. A szennyesek kiterítése – még ha demokratikusan választott szervezetről is van szó – csak árthat egy kezdeti, legitím pozícióért küzdő, és egy későbbi, lobbypolitikát folytató szövetségnek, hiszen alkalmat adhat a vele szemben álló feleknek, hogy megosztottá tegyen egy olyan szervezetet, amely csakis egységesen tudja az erejét érvényesíteni.

A szolgáltatói és az érdekképviseleti szféra kezdetben nem vált külön, de minden korszakváltással új szervezetek jöttek létre, amelyek nemritkán ugyanazon hallgatókból tevődtek össze.

III. korszak: 1996–1999

A '95-ös tandíj elleni demonstráció kimenetele jelentősen meggyengítette a hallgatói önkormányzatok pozícióit, ami azóta is egyre csökkenő hatalmi koncentrációban nyilvánul meg. A heterogén testületi összetétel, illetve a különböző képviselői magatartások egyre látványosabb elkülönülése csak felgyorsította ezt a folyamatot. Az HÖK, legalábbis intézményi szinten, már nem az az egységes szövetség, amelyen keresztül hatásos érdekvérvényesítést lehetne megvalósítani, nem beszélve arról, hogy a hallgatói tömegek sem állnak már egy emberként mögötte.

A JATE HÖK az elmúlt években a hallgatók szemében, s lassan az egyetem vezetésének szemében is pusztán egy adminisztratív gépezet, amely egy tanulmányi osztály-jellegű funkció, illetve a felsőoktatási törvény keretei között maradt még életben.

Erre a korszakra leginkább a HÖK útkeresése jellemző. Tapogatózás minden irányba, ahol a hallgatói képviseletnek még súlya lehet.

Akik a hallgatói önkormányzat tagjai voltak az első időszakban, azok olyan kapcsolati tőkére tettek szert gazdasági és politikai területen egyaránt, hogy a későbbiekben – vagyis a harmadik korszakban – már ők segídkeznek a szolgáltatói és az érdekképviseleti-politikai szféra

⁸ Interjú Majó Zoltánnal: Szegedi Egyetem, 1993. február 26.

elkülönítésében. A félreértés elkerülése végett: ugyanazon csapatról van szó, csak felosztott struktúrában. Ez ha úgy tetszik egyfajta biztonsági megoldásként szolgált, hiszen az érdekképviselő választási esélyei mindig sokkal labilisabbak, mint egy meggyökeresedett, intézményszerű gazdasági elité, főként ha az politikai kapcsolatokat is tudhat maga mögött. (Ez vonatkozhat akár egyetempolitikai, akár nagypolitikai szintre is. A két területet nem véletlenül keverem időnként, hiszen a szegedi HÖK-vezetők jelentős része az idők során egyre inkább az országos vezetésben is képviseltette magát, sőt ott meghatározó szerepet játszott.)

A válságot az egységes Universitas létrejötte mérsékelheti, vagy mélyítheti, de az már most is látszik, hogy a hallgatói szolgáltató rendszer a legügyesebb túlélője ennek a folyamatnak.

Az országos képviseletben egy kicsit más a helyzet. A szolgáltatói szféra jelenléte itt már nem irány, hanem szükséges kellék, sőt, fontos stratégiai pont. A szervezeten belüli konfrontációk már csak az önkormányzatok közti pozícióharcoként jelentkeztek.

Míg kezdetben az intézményi autonómia és hallgatói jogok kivívása volt a cél, ennek elérésével az érdekképviselők átmentek olyan politikai szervezetekké, amely az országos képviseletén keresztül az egyetlen ütközőpont lehet a kormányzat és a felsőoktatási intézmények között, ami magával vonta a hallgatók esetleges pártpolitikai szerepvállalását is a testületekben.⁹

Ez egy létező dolog és közel sem új keletű. A hallgatói tömegbázis mind politikai, mind gazdasági irányban megadta a testületek, és ezzel együtt kezdeményezéseik, céljaik legitimitását, irányítási monopóliumát. Később ezt a monopol helyzetet kinőtték a szervezet vezetői és már tudatos karrierizmussal törekedtek minél szélesebb körben érvényesíteni kapcsolataikat. Ez elsősorban helyi, illetve intézményi szinten jelentkezett leggyakrabban.

Természetesen ez a tendencia sem volt általános, de tény, hogy az önkormányzatok vezetői – s erről maguk is így vélekednek – egyfajta vezetői gyakorlatot, kapcsolati tőkét, és gyakorlati jártasságot szereztek, amit az országos vezetés által szervezett vezetőképző rendezvényeken tudatosan is alakítottak. Nemcsak politikailag váltak képzetté, hanem a HÖK-ös szolgáltató-rendszerek kialakulásával, kialakításával gazdaságilag is versenyképesek lehetnek bármely közép szintű piacon.

Jó példa erre a JATE Hallgatói Önkormányzata, amely már a '90-es évek elején profi, kidolgozott mechanizmusok alapján és egy összehangolt csapattal ütőképes testületet hozott létre, amely már nemcsak az egyetem vezetésével alakított ki megfelelő kapcsolatot, de a város gazdasági és kulturális piacán is előkelő helyet tudhatott magáénak.

Az országos képviseletben már régiós küzdelmekről is szó van, hiszen ha a HÖK, mint politikai hatalommal bíró szervezet átmegy egyfajta lobbyszervezeti, pressure group-stratégiába, akkor nem valószínű, hogy mind a 190 hallgatói önkormányzat, amelyik képviselteti magát az országos választmányban, részesülhet annak eredményéből.

Egyetemi integráció és hallgatói önkormányzat – egy várható jövőkép

A hallgatói önkormányzatok jelenleg egyfajta lebegési stádiumban vannak, amelyet egyfelől egy stratégiai, másfelől pedig egyfajta lételméleti problémákat feltáró kiútkeresés jellemez. Ez a légüres tér a rendszerváltáskor volt korábban érzékelhető. Az integrációval megindult felsőoktatási struktúraváltás hasonló helyzetet teremtett, amit a felsőoktatás minden résztvevőjére hat.

⁹ A HÖK a testület elnöksége által a következő bizottságokban, szakmai és költségvetési testületekben is képviselteti magát: MAGYIT választmány, Rektori konferencia, Felsőoktatási Tudományos Tanács, Gyermek és Ifjúsági Alapprogram, Világbanki Koordinációs Bizottság, Esélyt a tanulásra Közalapítvány, Gyermek és Ifjúsági Érdekegyeztető Tanács, Felsőoktatási Érdekegyeztető Tanács, és a FEFA egyes szakbizottságai.

A hallgatók többsége még nem tudja, hogy milyen egyetemre jár. Az integráció látszólag nem zavarta meg a őket, hiszen a változás körülményei és lehetőségei nem tisztáztak számukra. Az új egyetemi struktúrába helyezett szerepük sokkal több ponton teszi majd őket döntési pozícióba. A felsőoktatás irányváltása természetesen nem, vagy nem csak önmagától függő folyamat, hiszen a változás, ami először lefelé hat, vagyis a középiskolák, és általános iskolák felé, az később, amikor már az irányváltás ezekben az intézményekben is bekövetkezik, meg fogja határozni az integrált egyetemek hallgatói összetételét társadalmi és tudásmínőségi szinten is. Jóllehet ez nem új keletű folyamat, hiszen az oktatási rendszer logikája ezt a hatást mindig megköveteli, mégis radikálisabb lesz, hiszen most tudatos és erős a beavatkozás, amit elsősorban a piaci viszonyok határoznak majd meg. A változás több szinten zajlik. Kialakult például már az elitiskolák rendszere, amely egyfelől állami szinten, másfelől a magánzférában jön létre. Ez magával hozza a mobilitási folyamatok leegyszerűsítését is. A tudástörkét ezekben az iskolákban egyrészt már a piac, másrészt a felsőoktatás elvárásai, a bejutás esélyei határozzák meg.

A felsőoktatási integráció ma nyugati mintára épül, s ez nem hoz zökkenőmentes átalakulást. Az oktató-hallgató arány megnövelését a magyar oktatási rendszer még nem képes teljesen befogadni, hiszen az infrastrukturális háttér nem adott rá. Nincsenek meg a megfelelő eszközök egy tömegessé váló felsőoktatási szféra minőségi működéséhez, és az oktatási tevékenység, hagyomány is éles különbségeket mutat.

Ma észrevehető az oktatás elszemélytelenedése, funkció-centrikussá válása. Megszűnik az a belső kontaktus tanár és diák között, ami a folyamat kvalitását is meghatározta. Persze a bekerülők is észreveszik az egymás közti különbségeket. A felvételi rendszer addig nem lehet igazán működőképes, és minőségi alapokon álló, amíg a normatív támogatási rendszer határozza meg egy egyetem gazdasági stabilitását. A felvételi rendszer ma sokkal inkább hallgató-csalogató (ld: mentességek, többletpontok stb.), ami megint nagy hatással lesz a tömegesedési folyamatokra. Megoldásként szolgálhat talán a kiegészítő képzések rendszere, ami jelentős bevételt hozna az egyetemeknek.

Létezik azonban már egy olyan igény is, amit az előbbieken a hallgatók döntési szerepvállalásának növekedéseként fogalmaztam meg. A hallgató ugyanis egyre inkább „lábbal szavaz”. Vagyis, ha megadják neki a tanárválasztás jogát, akkor önmaga dönti el, hogy milyen oktatásban szeretne részesülni. Jóllehet ez a döntési mechanizmus ma még az ösztöndíj irányába tereli a hallgatók egy részét, s így azokat a tanárokat választják, akinél könnyebben kapnak jó érdemjegyet, létezik azonban már egy erősen funkcionális szemlélet is, ami egyértelműen a tudás, a minőségi tudás megszerzésére irányul. Így a hallgató lassan megköveteli oktatójától a minőséget, mert a diplomások munkaerőpiaci helyzete a felsőoktatás tömegesedésével új elvárásokat támaszt, amit csak a megszerzett tudástőkével lehet irányítani. A piac egyre inkább a diploma mögötti tudásra vevő. A hallgatók tehát nem érdekeltek egy-egy tanszék megszűnésének megakadályozásában, ha az nem életképes. Az egyetemek képzési rendszere tehát alighanem csak ideig-óráig tartható normatív gazdasági alapokon. Előbb-utóbb nem csak a bejutás esélyei, vagy az egyetemi szolgáltató rendszerek PR tevékenysége fogja meghatározni a hallgatói létszámot, és a hallgatók minőségi eloszlását az egyetemeken.

A hallgatók ilyen irányú elmozdulása szükségessé teszi olyan képviselői rendszer felállítását is, amely elsősorban ezekre a lehetőségekre helyezi a hangsúlyt.

Az egyetemi integráció évtizedek óta a legnagyobb fordulópontot jelenti a magyar felsőoktatásban. Ez a változás a mai lebegő stádiumban, amikor a rendszer keretei, működési feltételei még kialakulóban vannak, kétirányú fejlődést generálhat. Vagy tönkreteszi a rendszert,

vagy megalkotja. Ilyen helyzetben mindig fennáll a lehetősége annak, hogy a felsőoktatásban résztvevők nem élnek a lehetőséggel, hanem felélik a lehetőségeket.

A hallgatók, s képviseletükben a hallgatói önkormányzat most nagyobb szerepet kaphat ebben a folyamatban. Az önkormányzat kicsikarhatja a kvalitatív oktatást, és oktatás-irányítást. Amint a diákoknak a minőségre lesz szükségük, maguktól kitermelik azt a közeget, ami szervezheti, befolyásolhatja ezeket a folyamatokat. Ha kialakul a hallgatói önkormányzat tudatos irányvonala, akkor léte áteshet a labilis, sokak által csupán adminisztrációs szükségleteket kielégítő szerepvállalás bukfcencén, és új lehetőségeket, új célokat, s ezáltal új rendszert is építhet.

A karrierirodák, a hallgatói szolgáltató rendszerek irányvonala ma még sok tekintetben a benne részt vevő hallgatók karrierépítésén alapulnak, de látszik azonban, hogy szükséges feladatokat látnak el. A hallgatói csoportok szerepének letisztulásával kialakulhat egy kooperatív rendszer, ami csak akkor működőképes, ha az integráción belül egységesen működik, ha megtalálják azokat a pontokat, ahol egységesen léphetnek fel, hiszen az egyetemi struktúra megváltozásával még inkább előtérbe került az egységes erővonal kialakítása.

Lehetőség nyílik arra, hogy a hallgatói önkormányzatok, a hallgatói adminisztrációt ellátó hallgatói irodák, és a hallgatói szolgáltató rendszerek (karrierirodák, kht.-k, alapítványok) egységes rendszerben működhessenek az egyetemi rendszertől függetlenül, de élesen befolyásolva azt. Az önkormányzatok szerepe lesz a jövőben, hogy ezt a dimenziót kialakítsa, és életben tartsa, hiszen a gazdasági vonalon egyre erősödő szolgáltatói rendszerek segíthetik a gazdaságilag instabil öntevékeny egyetemi csoportokat, hallgatói kezdeményezéseket (tanulmányi tanácsadás, lelkisegély-szolgálat stb.) Amíg ez a kooperáció nem valósul meg, addig képlékeny, és ingoványos talajon álló szervezetekről beszélhetünk, mind gazdasági, mind egyetem-politikai, mind adminisztrációs téren.

Az integrált egyetem egyre inkább egyfajta nagyvállalattá válik, amelyben a piaci szempontok irgalmatlanul meghatározzák a működési feltételeket az effektív létezés szintjén, a fejlődés lehetőségeinek szintjén, és – a minőségi elvárások hatásával – egzisztenciális szinten is.

Összegzés

A felsőoktatás-politika rendszerváltás utáni folyamataival párhuzamosan a hallgatói mozgalom illetve a létrejött önkormányzati szervezeti politikai-gazdasági pozícióba kerültek. A hallgatók politikai cselekvésmintái egyre radikálisabb érdekképviseleti, majd később piaczgazdasági folyamatokat erősítettek, egyfelől a hallgatói létszám megnövekedésével, másfelől pedig a piaci viszonyok felsőoktatásban történő előretörésével. A mozgalom kialakulását és későbbi folyamatait, valamint a képviselői magatartás-mintákat az említetteken kívül a hallgatói értékorientáció változása és az ezen belüli új értelmiségi szerepvállalás is befolyásolta. A hallgatói elit csoportjait, köztük elsősorban a hallgatói önkormányzatokat, a piac és a politika nagyon heterogénné tette. A kialakult hármas struktúra – az érdekképviseleti, a szolgáltatói, és az adminisztrációs struktúra – nemcsak megosztotta a testületeket és a képviselőket, de életre keltett egy belső konfrontációt is. A hallgatói önkormányzatok, csakúgy, mint az egységes univerzitasok, egyfajta lebegő stádiumban vannak, amelyet egy ontológiai útkeresés is jellemz. Ez az átalakulás jelentős veszélyekkel is jár, mert a kialakulatlan szabályozási rendszer öncélokot is szolgálhat. Ám hosszútávon ez az időszak az, amely meghatározza mind a hallgatói mozgalom, hallgatói önkormányzat szerepét, mind pedig az integrált egyetemek súlyát, lehetőségeit és jövőjét akár hazai, akár nemzetközi szinten.

Matiscsák Attila